

**Михайліченко М.А.,**  
кандидат історичних наук,  
старший викладач кафедри державно-правових дисциплін та українознавства  
Сумського національного аграрного університету

**Зігунов В.Ю.,**  
студент 2 курсу юридичного факультету  
Сумського національного аграрного університету

УДК 341.234 (477)(=411.16)«1918/1919»

## ДІЯЛЬНІСТЬ ДИРЕКТОРІЇ УНР ЩОДО ВІДНОВЛЕННЯ ЄВРЕЙСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПЕРСОНАЛЬНОЇ АВТОНОМІЇ

Формування українсько-єврейських відносин у сучасній Україні відбувається на засадах толерантності та взаємоповаги. Єврейський чинник на сьогодні залишається одним із найважливіших у міжнаціональній політиці української держави, тому вивчення досвіду українсько-єврейських стосунків часів національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. є надзвичайно важливим у побудові сучасної стратегії взаємовідносин обох народів.

«Єврейське питання» в політиці українських урядів періоду революції 1917–1921 рр. вже давно стало предметом досліджень українських і зарубіжних вчених. Це питання, зокрема, досліджували В. Гусев, М. Гон, Б. Куцмані, О. Нейман, В. Сергійчук, В. Устименко. Проте посилення інтересу суспільства до етнонаціональної політики Директорії УНР і пропагандистські спекуляції на цій темі (зокрема, спроби реанімувати міфи про «антисемітизм» Симона Петлюри) актуалізує дослідницький інтерес до означеного питання.

У період української революції було вперше впроваджено в життя ідею єврейської національно-персональної автономії, створено правову базу регулювання міжнаціональних взаємовідносин. Таким чином було накопичено вагомий етнополітичний досвід, який має бути використаний у побудові сучасної стратегії українсько-єврейських взаємовідносин. Вивчення цього досвіду і є метою нашого дослідження.

Сприятливі умови для політичного та національно-культурного розвитку єврейської національної меншини склалися в період діяльності Української Центральної Ради. 9 січня 1918 р. Радою було прийнято Закон про національно-персональну автономію. У цьому законі зазначалося, що єврейській національній меншині (поряд з російською і польською) надавалася національно-персональна автономія, тобто право на самостійне влаштування свого національного життя через органи Національного союзу [1, с. 48]. Національному союзу надавалось право законодавства і врядування в межах компетенції, встановленої законом, а також виняткове право представництва своєї нації перед державними і громадськими організаціями. Вищим представницьким органом Національного союзу мали бути Національні збори, а вищим виконавчим органом – Національ-

на рада, яка обиралася Національними зборами і була перед ними відповідальна. Органи Національного союзу визнавалися державними органами і фінансувалися за рахунок державного бюджету. Крім того, Національний союз мав право оподаткування своїх членів на підставах, встановлених для загальнодержавного оподаткування, а також випускати позики [2, с. 72]. У світовій практиці це був перший закон про національно-персональну автономію [3, с. 56].

Одночасно з прийняттям закону про національно-персональну автономію утворювалося Міністерство єврейських справ [4, с. 123]. У своєму складі міністерство мало три департаменти: 1) освіти (до нього входили відділи мистецтва, середніх шкіл, початкових шкіл); 2) департамент національного самоврядування з організаційним відділом; 3) департамент загальної канцелярії, що поділявся на військовий відділ, відділ преси і інформації та загальний відділ. Так структура характеризує напрями роботи Міністерства щодо розвитку єврейської культури, освіти, мистецтва та організації українських євреїв за національною ознакою [5, с. 158–160].

За гетьманування П. Скоропадського було скасовано закон про національно-персональну автономію. Відповідно, ліквідовувалося і Міністерство єврейських справ. Перемога Директорії і відновлення УНР була радо зустрита єврейськими політичними партіями, що сподівались на відновлення національно-персональної автономії. Так, у зверненні Тимчасового бюро Українського головного комітету Бунду зазначалось, що «під керівництвом Директорії повалено гетьманську поміщицько-буржуазну владу ... Тільки влада, що спирається на соціалістичний пролетаріат і революційне селянство, може задовольнити соціальні і національні інтереси трудящих класів УНР». Вітання Директорії надіслала і Об'єднана єврейська соціалістична партія (ОЄСПП). Особливу прихильність єврейські часописи виявляли до С.В. Петлюри як до Головного отамана армії УНР [4, с. 125].

Очікування єврейських політиків до певної міри виправдались. Вже 10 грудня 1918 року Директорією було ухвалено постанову «Про відновлення чинності закону Центральної Ради від 9 січня 1918 р. про національно-персональну автономію». У постанові зазначалось, що до відновлення національних

міністерств при Директорії буде засновано відділ у справах національних меншин. Обов'язки керуючого цим відділом мав тимчасово виконувати відомий єврейський громадський діяч С. Гольдельман.

Про відновлення національно-персональної автономії йшлося і в Декларації, проголошеній після вступу Директорії до Києва 26 грудня 1918 р. У ній, зокрема, зазначалося:

«1. Всі члени даної нації, які живуть в Україні, утворюють національний союз.

2. Усі справи, які стосуються внутрішнього національного побуту даної нації, виділяється із компетенції держави і передаються Національному союзу.

3. Для розв'язання цих справ Національний союз утворює свій законодавчий і виконавчий органи в центрі і на місцях.

4. Держава стежить, щоб органи Національного союзу не втручались у компетенцію загальнодержавних органів» [6, с. 346].

Як бачимо, положення Декларації повністю відповідали положенням Закону про національно-персональну автономію.

Необхідно зазначити, що у складі уряду УНР так і не було створено міністерств з російських і польських справ. Трапилось так, що розпочати роботу змогло лише Міністерство єврейських справ. «За єврейською меншістю не стоїть жодна сусідня держава як протектор. Жодний із сусідів України не буде вважати себе протегувати українським євреям й заступатися за їх кривди, – пояснив цей факт В. Винниченко. – Тому українським євреям залишається одна можлива орієнтація – це на українську державу, а в цій державі хай буде єврейський міністр, котрий заступатиме їх інтереси» [7, с. 212].

Скориставшись наданою можливістю, Міністерство з єврейських справ одразу ж розпочало роботу. У його зверненні до єврейського народу сповіщалося про необхідність повного здійснення його прав на власну мову і культуру, на автономне упорядкування свого внутрішнього життя. Йшлося про створення широкої мережі початкових і середніх шкіл, різних типів курсів, учительських семінарій і навіть національного університету та забезпечення цих закладів усім необхідним [8, с. 30].

Міністерство єврейських справ планувало скликати єврейські Установчі Збори, які мали забезпечити демократичний шлях розбудови єврейської національної автономії. Мали бути прийняті закони, які б забезпечити належну правову та фінансову базу для діяльності єврейських общин. Під час підготовки цих заходів міністерство визначило основні напрями своєї діяльності:

«1) заснування вчительських інститутів та єврейського університету;

2) забезпечення всіх шкіл навчальними посібниками і літературою, підтримка їх, щоб жодна єврейська навчальна установа не припиняла своєї діяльності;

3) відновлення єврейських установ, які припинили свою роботу, і організація їх роботи на демократичних засадах;

4) широка підтримка соціальної діяльності та організація медичної допомоги, регулювання еміграції;

5) обстоювання рівноправ'я євреїв в усіх сферах державного життя;

6) захист свободи віросповідання та діяльності релігійних громад» [6, с. 346].

Незважаючи на складну ситуацію, в якій опинилась Директорія, вона надавала посильну допомогу єврейським учбовим закладам та культурницьким установам. Міністерство єврейських справ мало отримувати 3 мільйони карбованців на рік на потреби його діяльності. Крім того, державна скарбниця на цей же період виплачувала 300 тисяч карбованців на видання підручників, котрих гостро не вистачало [8, с. 30].

Серед законів Директорії УНР, спрямованих на розвиток єврейської національно-персональної автономії, слід також згадати «Статут про єврейську громаду». Цей документ, за свідченням С. Гольдельмана, був єдиним із розроблених Міністерством єврейських справ законів, що вступив у дію [9, с. 223]. «Статут про єврейську громаду» визначав порядок створення органів єврейського місцевого самоврядування (кагальних рад), їх організацію і джерела фінансування. Було зафіксовано три джерела надходжень до бюджету громад: податок зі спадщини, податок до загального прибуткового податку, пропорційні асигнування з бюджетів земств і міських самоврядувань [6, с. 347].

У діючих документах і проектах нормативних актів Директорія неодноразово підкреслювала рівність громадян УНР незалежно від національності. За образу «національної честі і гідності» винні підлягали карній відповідальності згідно зі спеціально ухваленим законом від 24 січня 1919 р. Передбачалося і досить широке представництво національних меншин у законодавчих та виконавчих органах УНР. Зокрема, в майбутній Державній Народній Раді 13% місць резервувалась для єврейських політичних партій. Таким чином, представникам єврейських партій планувалось виділити 21 мандат. Для порівняння: росіянам і полякам надавалось, відповідно, 6 і 3 мандати [10, с. 267].

Однак у цей надзвичайно складний період Директорія не змогла здійснити своїх намірів щодо єврейської національно-персональної автономії. Зовнішня агресія і поглиблення політичних протиріч усередині суспільства поставили під загрозу саме існування незалежної української держави. Саме тому всі вищезгадані закони і законопроекти так і не вступили в дію, крім «Статуту про єврейську громаду», який був застосований у кількох єврейських громадах України [9, с. 223].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що Директорія УНР у своїй політиці керувалась принципами національного рівноправ'я, закладеними Центральною Радою. Відновлення чинності закону про національно-персональну автономію і ухвалення «Статуту про єврейську громаду» мали створити міцну правову базу, яка забезпечувала б єврейському населенню повноцінний національний і культурний розвиток. На жаль, подальші події довели неможливість впровадження цих планів у життя.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Україна в ХХ столітті (1900–2000): Збірник документів і матеріалів: Навчальний посібник / Уклад. А.Г. Слісаренко. К.: Вища школа, 2000. 351 с.
2. Національні відносини в Україні у ХХ ст.: Збірник документів і матеріалів. Упоряд.: М.І. Панчук та ін.; НАН України. Ін-т нац. відносин і політології. К.: Наукова думка, 1994. 558 с.
3. Антонюк О. Сучасна українська етнополітика: проблема історичних засад. Нова політика. 2000. № 5. С. 54–58.
4. Найман О. Уроки державності: УНР і «єврейське питання». Віче. 1998. № 5. С. 120–127.
5. Мироненко О.М. Світоч української державності: Політико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради. К.: Ін-т держави і права ім. В.В. Кофмача НАН України, 1995. 327 с.
6. Найман О. Міністерство Єврейських справ УНР. Хроніка-2000. 1998. № 23-24. С. 337–348.
7. Устименко В. Етнополітичний фактор в політиці Директорії УНР / Устименко Володимир. Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років. 2010. № 5. С. 207–256.
8. Гусев В.І. Національні меншини в планах розбудови української держави (доба Центральної Ради, Гетьманщини, Директорії). Розбудова держави. 1993. № 12. С. 27–33.
9. Гольдельман С. Жидівська національна автономія на Україні (1917–1920). Хроніка – 2000. 1998. № 21-22. С. 221–233.
10. Основи етнодержавознавства: підручник / За ред. Ю. Римаренка. К.: Либідь, 1997. 656 с.

### Михайличенко М.А., Зігунов В.Ю. ДІЯЛЬНІСТЬ ДИРЕКТОРІЇ УНР ЩОДО ВІДНОВЛЕННЯ ЄВРЕЙСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПЕРСОНАЛЬНОЇ АВТОНОМІЇ

У статті аналізується політика Директорії УНР щодо забезпечення національних потреб єврейської національної меншини. Зроблено висновок, що Директорія УНР у своїй політиці керувалась принципами національного рівноправ'я, закладеними Центральною Радою. Про це, зокрема, свідчать: відновлення чинності закону про національно-персональну автономію; ухвалення «Статуту про єврейську громаду»; запровадження карної відповідальності за образу національної честі і гідності. Разом із тим в умовах військових поразок і політичної нестабільності всередині держави Директорія УНР не змогла в повній мірі реалізувати свою політику щодо забезпечення політичних і національно-культурних потреб єврейської національної меншини.

**Ключові слова:** Українська Народна Республіка, Директорія УНР, єврейська національна меншина, національно-персональна автономія, Міністерство єврейських справ.

### Михайличенко Н.А., Зигунов В.Ю. ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ДИРЕКТОРИИ УНР ПО ВОССТАНОВЛЕНИЮ ЕВРЕЙСКОЙ НАЦИОНАЛЬНО-ПЕРСОНАЛЬНОЙ АВТОНОМИИ

В статье анализируется политика Директории УНР по обеспечению национальных потребностей еврейского национального меньшинства. Сделаны выводы, о том, что Директория УНР в своей политике руководствовалась принципами национального равноправия, заложенными Центральной Радой. Об этом, в частности, свидетельствуют: восстановление действия закона о национально-персональной автономии; принятие «Устава о еврейской общине»; введение уголовной ответственности за оскорбление национальной чести и достоинства. Вместе с тем в условиях военных поражений и политической нестабильности внутри государства Директория УНР не смогла в полной мере реализовать свою политику по обеспечению политических и национально-культурных потребностей еврейского национального меньшинства.

**Ключевые слова:** Украинская Народная Республика, Директория УНР, еврейская национальное меньшинство, национально-персональная автономия, Министерство еврейских дел.

### Mikhailichenko N.A., Zigunov V.Yu. ACTIVITIES OF DIRECTORATE OF UKRAINE FOR THE RESTORATION OF THE JEWISH NATIONAL-PERSONAL AUTONOMY

The article analyzes the policy of the Directorate of Ukraine on meeting the national needs of the Jewish national minority.

Directorate of Ukraine in its policy was guided by the principles of national equality laid down by the Central Rada. For the offense of national dignity, criminal liability was foreseen.

On December 10, 1918, the Directorate adopted a resolution “On the restoration of the operation of the law of the Central Rada of January 9, 1918 on national-personal autonomy”. The Ministry of Jewish Affairs, liquidated by of the Ukrainian State Pavlo Skoropadskyi, was restored. The Ministry has identified the following main areas of its activities: upholding the equality of Jews in all spheres of life; support for Jewish organizations; organization of education, health care and social protection; regulation of emigration. The Ministry planned to create a network of primary and secondary schools, educational institutions for teacher training, and even a Jewish university. It was also planned to hold a Jewish Constituent Assembly, which were supposed to provide a democratic way to build Jewish national autonomy.

The Directorate of Ukraine also adopted the «Statute on the Jewish Community», which defined the procedure for the establishment and functioning of the organs of the Jewish local government.

At the same time, in the conditions of military defeats and political instability within the state, the Directorate of Ukraine was unable to fully implement its policy to ensure the political and national-cultural needs of the Jewish national minority. All the above-mentioned laws and bills did not come into force, except the «Statute on the Jewish community», which was applied in several Jewish communities of Ukraine.

**Key words:** Ukrainian People's Republic, Directorate of Ukraine, Jewish national minority, national-personal autonomy, Ministry of Jewish Affairs.